

Ideal och verklighet i finsk prosodi

Autor(en): **Viikari, Auli**

Objekttyp: **Article**

Zeitschrift: **Beiträge zur nordischen Philologie**

Band (Jahr): **19 (1991)**

PDF erstellt am: **17.07.2024**

Persistenter Link: <https://doi.org/10.5169/seals-858298>

Nutzungsbedingungen

Die ETH-Bibliothek ist Anbieterin der digitalisierten Zeitschriften. Sie besitzt keine Urheberrechte an den Inhalten der Zeitschriften. Die Rechte liegen in der Regel bei den Herausgebern.

Die auf der Plattform e-periodica veröffentlichten Dokumente stehen für nicht-kommerzielle Zwecke in Lehre und Forschung sowie für die private Nutzung frei zur Verfügung. Einzelne Dateien oder Ausdrucke aus diesem Angebot können zusammen mit diesen Nutzungsbedingungen und den korrekten Herkunftsbezeichnungen weitergegeben werden.

Das Veröffentlichen von Bildern in Print- und Online-Publikationen ist nur mit vorheriger Genehmigung der Rechteinhaber erlaubt. Die systematische Speicherung von Teilen des elektronischen Angebots auf anderen Servern bedarf ebenfalls des schriftlichen Einverständnisses der Rechteinhaber.

Haftungsausschluss

Alle Angaben erfolgen ohne Gewähr für Vollständigkeit oder Richtigkeit. Es wird keine Haftung übernommen für Schäden durch die Verwendung von Informationen aus diesem Online-Angebot oder durch das Fehlen von Informationen. Dies gilt auch für Inhalte Dritter, die über dieses Angebot zugänglich sind.

is that we have yet to come to an æsthetic explanation of the song, that is, an understanding of *how* it affects us. It is clear that we could all be Romantics and say that such understanding belongs to the mystery of art, but that would be unsatisfactory, just as the song ends in an unsatisfactory way. It just might be that in its very lumpiness, in its lack of closure, in that we call naiveté, it most succeeds. But that would be very Romantic to assert!

AULI VIKARI, HELSINGFORS

Ideal och verklighet i finsk prosodi

I

I sitt förord till *Kanteletar* (1840)¹ beskrev Elias Lönnrot den finska lyrikens situation på ett träffande sätt. Den «fordna sången», finsk folkdikt på kalevalametern, höll på att tyna bort. Den «nyare sången», folkvisor på germanska versmått, var däremot mycket populär men gick inte att jämföra med den «fordna sången» i fråga om estetiska kvaliteter. Den tredje arten, «de bildades sånger», överträffade båda med sin formella variation. Men jämfört med utländsk lyrik var den dock klart underlägsen.²

I detta läge uppstod debatten om det finska diktspråkets metriska grundvalar. Lönnrots tre «sångarter» representerar olika metriska system. Vilken av de metriska principer som fanns på den tidens metriska repertoar skulle vara bäst lämpad för «de bildades sånger», alltså framtidens finska lyrik? Den «fordna sången» lydde kalevalamaternas regler, som iakttar stavelsernas såväl kvantitet som accent. Den nyare folkvisan representerade det dynamiska systemet, grundad på stavelsernas prominens.³ För den skriftliga lyriken, den litterära lyriken, uppstod olika möjligheter: man kunde välja mellan kalevalametern, antika versmått (som representerar det durationella eller kvantitativa metriska systemet, med stavelsernas längd som distinktiv faktor) eller det germanska (dynamiska) verssystemets olika versmått, som vid sidan av folkvisan existerade sedan gammalt och förekom också i den skriftliga lyriken (t.ex. psalmlyriken).

¹ *Kanteletar* är nationaleposet *Kalevalas* lyriska motstycke: en massiv antologi av finsk lyrisk folkdikt.

² LÖNNROT (1847: 95–102).

³ Jag hänvisar här till John Lotz' metriska typologi (LOTZ 1960) samt Pentti Leinos studier i finsk metrik (LEINO 1979 och 1982).

Debatten började på 1820-talet och fortsatte till 1860-talet. Denna «strid mellan accent och kvantitet» var den första litterära debatten i den finska litterära offentligheten. Här koncentrerar jag mig på debattens litterära och ideologiska dimensioner, och förbiser argumentationens metrisk detaljer.⁴

II

Såväl kalevalametern som det dynamiska och det durationella verssystemet är representerade hos tre lyriker från 1820–1830-talet, Abraham Poppius, C. A. Gottlund samt Kallio, en grupp som kallas Åboromantikens lyriker. Abraham Poppius och C. A. Gottlund började sin lyriska verksamhet under studieåren i Uppsala. Språket som de skriftligen och muntligen umgicks på var länge svenska, men det konstnärliga programmet var finskt. Det uttrycks klart i C. A. Gottlunds recension av Rühns verk *Finland och dess invånare* i *Svensk Litteratur-Tidning* år 1818. Nästan tjugo år före Lönnrots första version av *Kalevala* (1835) kastade Gottlund som den första fram idén om ett finskt nationalepos:

Recensenten går så långt att han påstår att om man ville samla de gamla nationalsångerna, och deraf bilda ett helt (det må då föröfrigt blifva Epos, drama eller hvad annat) skulle deraf en ny Homeros eller Ossian kunna upstå.⁵

Samma år, 1818, ställde Abraham Poppius upp ett program för sig själv och sin generation i ett brev till A. J. Sjögren:

Vi skulle åtminstone vela visa Svenskarne att vi kunna umbära deras språk och seder ja till och med deras Thor och Odin, som de förstått att rätt faderligen planta i oss – ifall de mindre föraktat oss och vårt språk under sitt styfmoderskap. – – – Det vore nu just tid att tänka på några mått och steg angående en själfständig qvasi litteratur också för oss och jag vet ej när den skall bli mera gynnande.⁶

Formuleringen «qvasi litteratur» är slående i sin ödmjukhet. Vad tidens finskspråkiga litteratur beträffar, var den realistisk nog: den första prosaberättelsen på finska (Jaakko Juteinis «Nimi-Päivä, elli Hyvä Elämä Hovissa») kom ut år 1824, de första romanerna, Aleksis Kivis *Sju bröder* och K. J. Gummerus' *Ylhäiset ja alhaiset*, fick man vänta på till 1870.

Såväl Poppius och Kallio som Gottlund grundade sina jambiska och trokéiska dikter och t.o.m. hexametern på accentprincipen, inte på stavelsernas kvantitet. I dikter skrivna på kalevalameter framstår både Poppius och Kallio som experimentlystna lyriker. Kallio excellerar i djärva överklivningar och ett sparsamt (enbart konstnärligt) bruk av parallellism, strukturdrag som är främmande för forndiktens poetik. Abraham Poppius å sin sida varierar verslängden: en av hans konstnärliga fullträffar, dikten «Horjutessa» (Vacklande) kan tolkas som ett

⁴ Debattens metrisk grundlinjer granskas i HAAPANEN (1926).

⁵ HEIKINHEIMO (1933: 107).

⁶ BERGHOLM (1899: 17).

metriskt montage med udda rader på germansk troké, jämna rader på kalevalameter. Ett dylikt experimenterande med kalevalametern möter man först under sekelskiftet, i Eino Leinos produktion.

De första inläggen där man motsätter sig accentprincipen härstammar från Reinhold von Becker, utförligast presenterade i hans *Finsk grammatik* (1824). Förebilden var här den grekiska och latinska metriken; detsamma gäller för Lönnrots och Alexander Ingmans ståndpunkter under trettioalet.⁷

Men efter hand träder ett nytt metriskt ideal fram, presenterat av Elias Lönnrot. Han formulerade sin åsikt på en generell nivå i förordet till *Kanteletar* år 1840:⁸

Den fordna sången har redan snart lefvat ut sin tid, och dess nya skott är i vexande, men mången vill efter sitt behag hemta fullvuxna trän ifrån Sverige eller anorstädesifrån för att planteras i den Finska sångens gård, utan att vänta till dess skottet vext upp, eller tro att af det kan varda någonting, hvarföre han ock lemnar det utan vård. Vår önskan är att Finnarnes nya sång må grundas på den fordna sångens hörnsten, ehuru vi icke derföre anse det för lämpligt att hela byggnaden blefve lik den gamla, som snart ramslar och på sina ställen redan instörtat.⁹

I sin artikel «Några ord om metriken i Finsk runovers» uttrycker Lönnrot samma åsikt i mer tekniska och också säkrare ordalag: «Jag tviflar ej derpå, att inom kort skall allmänt inses, att all sådan (all slags trocheisk och jambisk) vers bör lämpa sig efter *ungefär* samma metriska fordringar, som man hos runoversen funnit ega rum.»¹⁰

I detta skede kunde Lönnrot redan hänvisa till ett antal skönlitterära exempel för att stödja sina argument: lyriköversättningar publicerade i *Saima*, bl.a. prov på Runebergs *Idyll och epigram* översatta på ett versmått som mest liknar kalevalametern. Översättaren var August Ahlqvist, en blivande språkforskare, poetolog, lyriker och kritiker. Lönnrot kunde också ha hänvisat till sina egna översättningar från de senaste femton åren (t.ex. Runebergs «Källan» och «Svanen»). Han försåg sina översättningar med utförliga kommentarer, där han bland annat kritiserar rimmet. Enligt hans mening var det ett onödigt knep, en poetisk sveticism i det finska diktspråket.¹¹ För nutidens läsare framstår dessa översättningar som klumpiga blandformer som följer dels accent-, dels kvantitetsprincipen. En av de märkligaste är kanske en översättning av Schillers «An die Freude» publicerad 1836 i Lönnrots tidskrift *Mehiläinen*.

III

Debatten om diktspråkets metriska grundvalar har karakteriserats som ett misslyckat försök att kontrollera och styra diktspråkets naturliga utveckling. Man för-

⁷ Jfr. HAAPANEN (1926).

⁸ Översättningen av förordet publicerades i *Fosterländskt Album* III, 1847.

⁹ LÖNNROT (1847: 103).

¹⁰ LÖNNROT (1845b: 3).

¹¹ LÖNNROT (1845a).

sökte tvinga den nya dikten att dansa i idealens, «den fordna sångens», metriska bojar. Det fanns också forskare som insåg det futila i försöket, t.ex. C. A. Gottlund, som själv översatte åtskilliga av Bellmans visor. Det «lönar sig inte att mata det som har ruttnat eller vattna det som en gång har dött», skrev Gottlund.¹²

Men det lönar sig att pröva andra tolkningsmöjligheter. Jag antar att det inte var enbart metriska och kulturella ideal som livnärde debatten. Det gällde kanske en konflikt i det rytmiska medvetandet, en konflikt mellan den av forndikt representerade orala poetiken och den litterära poetiken.¹³ I synnerhet tänker jag här på Elias Lönnrot, som samlade in oerhörda mängder forndikt och med skäl kunde kalla sig runosångare.

Ett genomgående drag som förbisetts i debatten är oppositionen mellan den skriftligt och den oralt framställda, dvs. sjungna dikten. Delvis har denna opposition sina grunder i kalevalamaterns väsen. Gustaf Renvall, den första förespråkaren för accentprincipen, hade redan i sitt «Försök till finsk Prosodie» (1819) betonat skillnaden mellan sjungen och skriven kalevalavers: den trokéiska kalevalaversen tillåter trestaviga ord, men dessa daktyler «äga rum endast då versen declameras eller uppläses utan Sång»: «Soitto soitollen tajusi», «putosit vesipisarat».¹⁴ Denna taktbrytning «likasom gömmes av sångmusiken», i den sjungna dikten:

*Soitto soitollen tajusi
putosit vesipisarat*

Detta särdrag, s.k. *murrelma* eller ordbrytning, utgjorde enligt Lönnrot kalevalamaterns speciella tjuskraft. Det är alltså fråga om en spänning som uppstår, då den korta accentuerade stavelsen i kalevalametern tillåts enbart i metriska sänkpositionspositioner.

Under debattens gång hänvisade Lönnrot ofta till det sångbara som ett kriterium för den skriftliga diktens metrik. I sitt förord till *Kanteletar* beskriver han den idealiska «äkta sången», där ordet och melodin «lefva med hvarandra i ömsesidig sämja och endrägt»:

Men ordet och musiken hafva likväl i nyare tider skiljt sig ifrån denna endrägt, och det förra har förblifvit nästan ensamt herrskande i de bildades poesi, den sednare åter i folkets nya sånger. Ordet och melodin voro från början systrar, nu sakna de ofta hvarandra och gråta öfver sin ensamhet.¹⁵

Den kvantitetsprincip som råder i kalevalametern var kanske Lönnrots försök att återförena ordet och melodin.¹⁶ Paradoxalt nog var det Lönnrot som med sin *Kalevala* och sin *Kanteletar* bidrog till kalevaladiktens borttynande. Publicerin-

¹² GOTTLUND (1847: 94).

¹³ VIIKARI (1987: 66–69).

¹⁴ RENVALL (1819: 174).

¹⁵ LÖNNROT (1847: 101).

¹⁶ I sina kommentarer till översättningen av Runebergs «Källan» uppmuntrar Lönnrot läsaren att rentav *sjunga* orden.

gen av forndikt räddade den finska forndikten från glömskan men gjorde också slut på dess växlande, orala tillvaro. Dess nya litterära status betydde ära men också stagnation. Dess regler blev allt mer kända; i tidskriften *Mehiläinen* inpräntades reglerna för de läskunniga allmogediktarna av Lönnrot som det anstår en sann lärare i *creative writing*. Detta kanske hindrade ett konstnärligt experimenterande med versmåttet (som fanns hos Poppius och Kallio). I stället blev *Kalevala* en rik källa för litterära motiv.

Under debattens gång var Lönnrot ingalunda ensam om att hänvisa till sångbarheten. I debattens första fas (1833–34) var det accentprincipens anhängare Kallio och C. A. Gottlund som grundade sin attack mot Lönnrots metrik på diktens *sjungna* konkretisation. I debattens sista skede, under 1850-talet, var det främst kvantitetsprincipens anhängare som talade om sångbarheten.

Accentprincipens seger slogs fast med August Ahlqvists *Suomalainen runousoppi Kielelliseltä kannalta* (1863) (Den finska poetiken): den finska metriken skulle i främmande versmått grundas på accenten utan att därmed totalt förbise kvantitetsfordringarna. Nu hänvisade man först och främst till *läsbarheten*: «den nutida finska lyriken borde vara så beskaffad att dess alster lät som dikt även om man blott *läste* den», skrev August Ahlqvist.¹⁷

På detta stadium tedde sig sången och det sångbara som ideal typiska för den orala poetiken. Den finska rytmiska medvetenheten hade genomgått en omvandling som kan kallas modernisering. En av Ahlqvists utländska auktoriteter, Friedrich Theodor Vischer, hade ett par år tidigare (1857) beskrivit steget på följande sätt:

Das Band, das die Poesie an die unmittelbare Sinnlichkeit knüpft, ist immer dünner, blässer geworden, sie hat die Musik, den Tanz verloren, endlich ist sie nicht nur vom Singen auf das Sagen, sondern sogar in das Lesezimmer zurückgedrängt worden. Diese Entsinnlichung hat nach der einen Seite ihren Grund in dem Gesamten unserer Bildung und es hieße gegen eine Welt von Erquickung im stillen Kämmerlein predigen, wenn man dagegen eiferte.¹⁸

IV

Det vore dock att förenkla det rytmiska medvetandets roll i metriken om man nöjde sig med de ideal som uttrycktes i den litterära debatten. I själva verket befann sig det finska metriska systemet under 1800-talet i ett viktigt skede.¹⁹ Det gällde övergången från ett syllabiskt till ett asyllabiskt system. Det äldsta finska metriska systemet, kalevalametern, var syllabiskt; efter skriftspråkets tillkomst utvidgades systemet genom germanska, särskilt svenska lån. Också dessa, t.ex.

¹⁷ AHLQVIST (1860).

¹⁸ VISCHER (1857: 1246).

¹⁹ Här hänvisar jag till Pentti Leinos grundläggande forskning *Kieli, runo ja mitta* (1982): med det metriska systemet avses här språkets alla metriskt organiserade, både orala och skriftliga uttryck.

inom psalmlyriken, var till övervägande del syllabiska till sitt väsen. Först i folkvisan utvidgas den stramt syllabiska versstrukturen, och antalet stavelser i sänkningspositioner börjar alltmer variera. Inom den litterära lyriken når man detta vid sekelskiftet.

För Lönnrot representerade folkvisan, den «nya sången», den tredje arten av finsk lyrik. I Lönnrots, Gottlunds och Ahlqvists arkivsamlingar av folkdikt är även folkvisan representerad. Men bara undantagsvis var folkvisan föremål för metriskt intresse. I förordet till *Kanteletar* kommenterade Lönnrot dess meter sparsamt: de nya sångerna «äro sämre ej allenast i afseende å språket, utan också till metern.»²⁰ C. A. Gottlund var ännu strängare: enligt honom hade den finska allmogen förkastat sina vackra gamla dikter och «trallar nu oanständigt klingklang, där det inte finns något dugligt vare sig i språket eller i sången.»²¹

Dock publicerade man anständiga exempel på detta lyriska ogräs i Lönnrots *Mehiläinen* och som bihang till *Kanteletar*. Intressant nog var en av Lönnrots fåtaliga dikter, «Neijon laulu» (Flickans sång) från år 1833, en version av den kända folkvisan «Saimaan rannalla» (På Saimens strand). I detta sammanhang analyserade Lönnrot folkvisans metriska egenskap mycket grundligt: dess versfötter utgjordes av daktyler och spondéer, men dessa kunde inom versen ersättas med korta fyrstaviga versfötter, peoner.

Så tidigt som 1833 hade man alltså kännedom om den segrande asyllabiska principen. Den florerade i den populäraste arten av metriskt språk, i folkvisan. Under 1800-talet förblev dock Lönnrots dikt det enda provet på den asyllabiska, peoniska versen vad «de lärdes sånger» beträffar. I Ahlqvists poetik berörs den asyllabiska versen inte.

Men den sten som de metriska byggmästarna förkastade blev en grundsten. I slutet av 1890-talet grävdes den folkviseaktiga peonen fram av den unge lyrikern Eino Leino, en av de diktare som har haft det starkaste inflytandet på finsk lyrik. Nu representerade den försmådda folkvisans metriska frihet ett skönhetsvärde man kunde ta till sig inom den nationella nyromantikens lyrik.

²⁰ LÖNNROT (1847: 101).

²¹ GOTTLUND (1831: 271).

KARL-LUDWIG WETZIG, GÖTTINGEN

Der Name der Dornenrose.
Eine Titelstudie zu Almqvists *Törnrosens bok*

Wie ist der Titel von Love Almqvists umfangreichem Hauptwerk, *Törnrosens bok*, ins Deutsche zu übersetzen? Ich stelle diese Frage ausnahmsweise nicht,